

Výchovno-vzdelávacie funkcie pedagogickej interpretácie hudobnodramatického diela

Ivana Jurčo¹

¹ Katedra hudby, Pedagogická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Drážovská 4, 949 01 Nitra, ijurco@ukf.sk

Grant: UGA UKG VI/1/2024

Název grantu: Kreatívne počúvanie hudby v predprimárnom a primárnom vzdelávaní

Oborové zamčrení: AM – Pedagogika a školství

© GRANT Journal, MAGNANIMITAS Assn.

Abstrakt Článok sa zaoberá problematikou pedagogickej interpretácie hudobnodramatického diela. Tento prístup, integrujúci hudobné, dramatické a literárne umenie, podporuje rozvoj kognitívnych, emocionálnych, sociálnych a estetických zručností žiakov. Článok tiež predostiera výchovno-vzdelávacie funkcie pedagogickej interpretácie hudobnodramatického diela, ktoré zahŕňajú rozvoj schopností komunikácie a spolupráce, ako aj podporu ich emocionálneho a sociálneho rozvoja. V neposlednom rade poukazuje na fakt, že pedagogická interpretácia hudobnodramatického diela je efektívnym prostriedkom pre rozvoj kritického myslenia.

Kľúčová slova pedagogická interpretácia, hudobnodramatické dielo, kritické myslenie, výchovno-vzdelávacie funkcie.

1. ÚVOD

Pedagogická interpretácia hudobného diela sa ako vedecká téma objavila už v novembri roku 1972 v Čaradiciach, v rámci trojdňovej konferencie organizovanej Slovenskou spoločnosťou pre hudobnú výchovu. Po jej skončení hudobní vedci skonštatovali, že čoraz väčší rozvoj audiovizuálnej techniky posúva tému výkladu hudobného diela na vedľajšiu koľaj, a tiež že „...*technické médiá... nemajú dostatok skúseností, ani primerane rozpracovanú metodiku tohto umelecko-výchovného pôsobenia*“. Vyjadrili sa tiež, že pociťujú „*absenciu dôkladne rozpracovanej teórie počúvania hudby*“. Keďže tento stav dlhodobo pretrvával, bola v septembri roku 1979 na podnet Katedry hudobnej výchovy Pedagogickej fakulty v Nitre zorganizovaná ďalšia konferencia, opäť pod záštitou Slovenskej spoločnosti pre hudobnú vedu. Tu odborníci Ladislav Burlas, Jozef Kresánek, Jozef Vereš, Tibor Sedlický a Ľubica Šikulová-Kopinová komunikovali svoje príspevky a diskutovali na tému pedagogickej interpretácie hudobného diela a metodiky počúvania hudby. Zborník zostavený z jednotlivých príspevkov prednášajúcich, bol vydaný tlačou v roku 1980 Slovenskou spoločnosťou pre hudobnú vedu pod názvom *Pedagogická interpretácia hudobného diela*. Odtedy sa hudobná pedagogika na Slovensku aktívne zaoberá problematikou pedagogickej interpretácie hudobného diela ako procesu, v ktorom: „*učiteľ podáva návrh, (resp.) model k chápaniu a estetickému prežívaniu hudby*“ (LANGSTEINOVÁ, 1995, s. 4).

V súčasnosti sa však do popredia záujmu mladých ľudí čoraz viac dostávajú i diela hudobnodramatické. Hudobnodramatické dielo je syntetický útvar pozostávajúci z dvoch zložiek – slova (libreta) a hudby

(partitúry). Primárnou inšpiráciou pre vznik hudobnodramatického diela je literárna inšpirácia, ktorá dokáže obsahovo, emočne či filozoficky vznietiť kreativitu pre tvorbu hudobnej reči diela. Hudobná kompozícia je vysoko abstraktným individuálnym autorským „záznamom“ reality vychádzajúcej z literárneho základu a jeho filozofického rozmeru. Následne hudba spolu s literárnou inšpiráciou umožní vznik zásadného východiskového zdroja inscenačnej vizualizácie. Vzniká tak neopakovateľná mnohvrstevná podoba sveta uzavretého v umeleckom diele.

Pedagogická interpretácia hudobnodramatického diela je však fenoménom, ktorému sa hudobná pedagogika doposiaľ venovala len zriedka a okrajovo, pričom táto problematika je stále v začiatkoch bádania. Pod pojmom pedagogická interpretácia hudobnodramatického diela rozumieme: „*...tvorivý proces, podporujúci predovšetkým samostatnú a aktívnu prácu žiakov. V rámci neho žiaci prenikajú do podstaty hudby a dramatického textu, nachádzajú paralely medzi hudobným a mimohudobným obsahom, rozoberajú rozličné témy a idey na rôznych úrovniach, rozmanitým spôsobom*“ (LACKOVÁ, 2024, s. 75).

2. VÝCHOVNO-VZDELÁVACIE FUNKCIE PEDAGOGICKEJ INTERPRETÁCIE HUDOBNODRAMATICKEHO DIELA

Pedagogická interpretácia hudobnodramatického diela predstavuje efektívny prostriedok, vďaka ktorému žiaci nadobúdajú nielen hudobné schopnosti a zručnosti, ale taktiež kompetencie potrebné pre život. Ponúka množstvo pozitív v podobe celého radu výchovno-vzdelávacích funkcií ako je rozvoj sociálnych a kognitívnych schopností žiakov, schopnosť interakcie medzi žiakmi – umožňuje im diskutovať, spolupracovať, poskytuje priestor pre vyjadrovanie emocionálnych reakcií na umelecké dielo, pomáha rozvíjať emocionálnu inteligenciu žiakov či ich cit pre krásu. Taktiež otvára priestor pre rozvíjanie medzipredmetových vzťahov: učiteľ v tomto procese prepája poznatky nielen z oblasti hudobného a literárneho umenia, ale i z ďalších oblastí ako história, filozofia, estetika, etika, psychológia a pod. Medzi výchovno-vzdelávacie funkcie pedagogickej interpretácie hudobnodramatického diela možno zaradiť:

- kognitívnu funkciu;
- sociálnu funkciu;
- emocionálnu funkciu;
- estetickú funkciu;
- funkciu medzipredmetových vzťahov.

Rozvoj hudobnej a dramatickej gramotnosti či rozširovanie kultúrneho povedomia sú kľúčovými aspektmi v oblasti kognitívnej funkcie. Prostredníctvom pedagogickej interpretácie hudobnodramatických diel sa žiaci oboznamujú s hudobno-výrazovými prostriedkami hudby ako melódia (motív, leitmotív, téma), rytmus, harmónia, dynamika, inštrumentácia či forma. Učia sa tiež identifikovať hlavnú tému a ideu diela, pochopiť charakter postáv, motiváciu ich konania či vzájomné vzťahy. V neposlednom rade sa učia hľadať prienik medzi textovou a hudobnou zložkou diela. Taktiež získavajú vedomosti o historickom a kultúrnom kontexte interpretovaných diel, čím si rozvíjajú širšie kultúrne povedomie. Žiaci sa učia o kultúrnych hodnotách, tradíciách a umeleckých prejavoch rôznych spoločností, čo prispieva k ich kultúrnemu povedomiu a obohacovaniu ich vnímania sveta.

Sociálna funkcia pedagogickej interpretácie hudobnodramatického zahŕňa aspekty ako tímová spolupráca, komunikácia, sociálna zodpovednosť či rozvoj medziľudských vzťahov. Pri analýze a následnej interpretácii hudobnodramatických diel je potrebná úzka spolupráca medzi žiakmi, ktorí sa tak učia počúvať ostatných a reagovať na ich podnety. Stretávajú sa s rôznymi názormi a postojmi, čo podporuje diskusiu a výmenu názorov. Tento proces tak napomáha rozvoju schopnosti rešpektovať rozdiely, tolerovať diverzitu a konštruktívne riešiť konflikty. Zároveň sa žiaci učia jasne a účinne vyjadrovať svoje myšlienky a názory. Hudobnodramatické diela navyše otvárajú rozmanité spoločenské a politické témy, čo žiakov vedie k uvedomovaniu si sociálnych otázok a riešeniu spoločenských problémov.

Rozvoj emocionálnej inteligencie a empatie u žiakov sú dôležitou súčasťou emocionálnej funkcie pedagogickej interpretácie hudobnodramatického diela. Prostredníctvom analýzy charakteru jednotlivých postáv sa žiaci učia vcítiť sa do situácií a pocitov druhých ľudí, pochopiť ich myslenie a konanie. Tento proces posilňuje ich schopnosť empatie a porozumenia pre rôzne perspektívy a životné skúsenosti. Taktiež im umožňuje lepšie porozumieť komplexnosti ľudských emócií a ich vplyvu na správanie či rozhodovanie.

Estetická funkcia sa prejavuje v aspektoch ako rozvoj estetického vnímania, estetickej citlivosti či estetického hodnotenia a kritiky. Pedagogická interpretácia hudobnodramatického diela žiakov oboznamuje s rôznymi formami umenia, estetickými štýlmi a kultúrnymi tradíciami. Žiaci sa učia vnímať a hodnotiť krásu v hudbe, dráme, vizuálnom umení a v neposlednom rade v ich kombinácii. Prostredníctvom takejto interpretácie sa taktiež rozvíja schopnosť žiakov citlivo reagovať na umelecké a estetické podnety. To podporuje ich schopnosť vnímať a oceňovať jemné detaily a nuansy v umeleckých dielach. Estetické zážitky spojené s interpretáciou hudobnodramatických diel prispievajú k celkovému osobnostnému rozvoju žiakov.

Funkcia medzipredmetových vzťahov v pedagogickej interpretácii hudobnodramatického diela je dôležitá pre integráciu rôznych vedomostí a kompetencií. V tomto procese učiteľ prepája poznatky z oblasti hudobnej, dramatickej, výtvarnej, literárnej a jazykovej výchovy, histórie, etiky, psychológie, estetiky a mnohých iných. Tento prístup tak podporuje komplexné vzdelávanie žiakov, rozvoj ich umeleckých schopností, kritického myslenia a porozumenia rôznym aspektom ľudskej kultúry a spoločnosti.

3. PEDAGOGICKÁ INTERPRETÁCIA HUDOBNOGRAMATICKÉHO DIELA AKO EFEKTÍVNY PROSTRIEDOK PRE ROZVOJ KRITICKÉHO MYSLENIA

Jednou z dôležitých funkcií pedagogickej interpretácie hudobnodramatického diela je rozvoj kritického myslenia. Pod pojmom kritické myslenie rozumieme: „*schopnosť posúdiť nové informácie, pozorne a kriticky ich skúmať z viacerých hľadísk, tvoriť úsudky, posudzovať význam nových myšlienok a informácií pre svoje vlastné potreby*“ (GRECMANOVÁ, 2007, s. 7). Kriticky mysliaci človek spochybňuje, analyzuje, interpretuje, hodnotí a skúma nielen informácie, ktoré prijíma, ale aj tie, ktoré posúva ďalej. Rozvoj kritického myslenia by preto mal byť neodmysliteľnou súčasťou už od primárneho vzdelávania, aplikovaný vo všetkých výchovno-vzdelávacích predmetoch, vrátane hudobnej výchovy. Aj napriek tomu uskutočnené analýzy výsledkov medzinárodných meraní OECD PISA 2009, 2012 a 2015 odhalili, že vyššie kognitívne funkcie a kritické myslenie žiakov nie sú v slovenských školách dostatočne rozvinuté. Rozvoj kritického myslenia u žiakov, a rozvoj spôsobilosti hodnotiť veci, javy a získané informácie, je pritom dôležitou oblasťou kognitívnych schopností jedinca. Kritické myslenie pomáha žiakovi prejsť od povrchového učenia k hĺbkovému, t. j. k odkrývaniu súvislostí, porozumeniu učiva a tvorbe vlastných záverov. Je preto dôležité viesť žiakov k učeniu hĺbkovému, nie povrchovému. Povrchový prístup v učení sa spočíva najmä v reprodukovani učiva, často v memorovaní informácií bez úsilia o ich skutočné pochopenie. Prostredníctvom osvojenia si hĺbkového a kritického myslenia si žiaci a študenti tvoria hypotézy, zbierajú a selektujú informácie, narábajú s nimi, skúmajú danú problematiku do hĺbky a napokon tvoria vlastné závery.

Dnešná doba, do veľkej miery ovplyvnená neustále napredujúcimi informačnými technológiami, so sebou prináša aj nutnosť učiť žiakov selektovať a hodnotiť množstvo informácií. Učeniu sa žiakov ako aj rozvoju kritického myslenia by mali napomáhať také činitele ako podpora žiakov učiteľmi a pozitívny vzťah učiteľa a žiaka. Preto aj napriek tomu, že práve žiak je aktérom edukácie, vo vyučovacom procese je iniciátorom rozvoja kritického myslenia učiteľ. Ten musí disponovať takými kompetenciami a zručnosťami, aby žiakom uľahčil učenie a orientáciu v nových poznatkoch. Pedagóg by mal žiakov aktivizovať prostredníctvom neustále inovovaných didaktických metód a postupov, mal by sa tiež odpútať od transmisívnych modelov sprostredkovania informácií.

Práve aktívne vnímanie hudobnodramatického diela, ako syntetického útvaru pozostávajúceho z dvoch zložiek (slova a hudby), predstavuje inovatívny a skutočne efektívny prostriedok pre rozvoj kritického myslenia. Pútavá a kreatívna pedagogická interpretácia hudobnodramatického diela by viedla nielen k zvýšenému záujmu žiakov a študentov o umenie, ale najmä k rozvoju ich kritického myslenia, a taktiež k celkovému osobnostno-sociálnemu rozvoju. Rozvoj kritického myslenia by preto mal byť súčasťou každého vyučovacieho predmetu – teda aj hudobného vzdelávania.

Tento názor zastával aj Leonard Bernstein (1918 – 1990), významný americký dirigent, skladateľ, pedagóg a hudobný teoretik. Podporoval myšlienku, že žiaci by mali byť schopní aktívne a kriticky premýšľať o hudobných dielach, porozumieť ich kontextu, štruktúre, významu, mali by byť schopní vytvárať si vlastné názory a závery. Jeho prístup k hudobnému vzdelávaniu bol zameraný na interaktívne a hĺbkové učenie, kde žiaci nie sú pasívnymi príjemcami informácií, ale aktívnymi účastníkmi procesu. Kritické myslenie u žiakov rozvíjal prostredníctvom diskusií a tvorivých aktivít. V rokoch 1958 až 1972 aktívne vytváral sériu televíznych programov Young People's Concerts, ktoré boli určené mladšej

generácii divákov, s cieľom vzdelávať ich o hudbe a umení. Interpretoval a približoval im rôzne hudobné diela, ich kontext či štruktúru. So svojím publikom interaktívne komunikoval a demonštroval mu rôzne hudobné koncepty. Jeho dôraz na kritické myslenie a tvorivé učenie sa stal inšpiráciou pre mnohých hudobných pedagógov.

A teda nielen hudobné, ale aj hudobnodramatické dielo predstavuje v rámci hudobného vzdelávania efektívny prostriedok pre rozvoj kritického myslenia. Vďaka takémuto procesu sú žiaci nútení rozoberať rozmanité témy, hľadať odpovede na rôzne otázky, vyjadrovať vlastné myšlienky a názory, vyvodzovať a formulovať vlastné závery.

4. METODICKÝ POSTUP PEDAGOGICKEJ INTERPRETÁCIE HUDBODNODRAMATICKEHO DIELA

Pedagogická interpretácia hudobnodramatického diela je základom práce pedagóga v každej oblasti umenia. Vysvetliť, aké sú typické rysy hudobnodramatického diela (muzikálu, opery, tanečného divadla a i.), na aké inšpiračné zdroje nadväzuje, aké miesto zastáva v historickom, resp. národnom či globálnom kultúrnom kontexte, aký problém, jav, skutočnosť komunikuje atď. – to všetko je pre pedagóga profesionálna výzva, ktorá si okrem jeho vzdelania vyžaduje aj špecifický prístup. V tejto oblasti však stále neexistuje dostatok správne metodologicky ukotvených učebníc a učebných textov.

Pedagogická interpretácia hudobnodramatického diela začína výberom diela. Výber je závislý nielen od vekovej kategórie žiakov, ktorým budeme dielo pedagogicky interpretovať, ale i od schopností pedagóga. Dielo by nemalo upútať len žiakov, ale aj pedagóga samotného – jeho nadšenie sa tak ľahšie presunie na žiakov. Výber diela taktiež závisí od stanovených pedagogických cieľov. (Čo chceme takouto interpretáciou dosiahnuť? Súvisí nami vymedzený cieľ pedagogickej interpretácie s cieľmi učebných osnov Štátneho vzdelávacieho programu?) Výber diela tiež závisí od dostupnosti prameňov diela (partitúra, libreto, audiovizuálny/zvukový záznam), a od jeho rozsahu a náročnosti.

Po výbere nasleduje hudobnodramatická analýza umeleckého diela. Keďže hudobnodramatické dielo predstavuje hudobno-literárnu matériu, musíme nazerať nielen na hudobnú zložku diela, ale taktiež i na tú dramatickú. Pri analýze hudobnodramatického diela je nevyhnutné nájsť spätosť medzi hudobnou a textovou zložkou, nie je správne zameriavať sa len na jedno či druhé. V rámci analýzy dramatického textu venujeme pozornosť hlavným témam diela, hlavnej myšlienke, charakteristike postáv (konanie postáv, motivácia konania postáv, citové rozpoloženie postáv, ich túžby, vnútorný konflikt, vzťahy medzi postavami) a celkovému odkazu, resp. posolstvu diela.

V rámci analýzy hudobného textu pozornosť obraciame na päť druhov analýz:

1. genetická analýza – skúma okolnosti vzniku diela; historicko-spoločenskú situáciu, v ktorej bolo dielo skomponované; život a hudobnú tvorbu autora;
2. sémantická analýza – zameriava sa na špecifický hudobný obsah vo vzťahu k mimohudobnému obsahu; identifikuje mimohudobné významy a symboliku použitú v hudobnom diele;
3. štrukturálna analýza – identifikuje hudobné myšlienky, motívy, témy a hudobno-výrazové prostriedky;

4. axiologicko-estetická analýza – hodnotí estetické a kultúrne hodnoty hudobného diela;
5. esteticko-zážitková analýza – chápanie hudobného diela s cieľom dosiahnuť estetický zážitok (LANGSTEINOVÁ, 1998, s. 69).

Po hudobnodramatickej analýze nasleduje vyhodnotenie pedagogického potenciálu diela a formulácia cieľa pedagogickej interpretácie. Keďže hudobnodramatické dielo vo všeobecnosti predstavuje skutočne veľký objem hudobného a dramatického materiálu, je nutné vybrať a sústrediť sa len na jednu podstatnú myšlienku diela, ktorú budeme pedagogicky interpretovať. Cieľ pedagogickej interpretácie však musí vychádzať z učebných osnov konkrétneho ročníka a konkrétneho predmetu.

Keď máme vymedzený cieľ pedagogickej interpretácie, zameriavame sa na výber didaktických metód a postupov, ktoré nám pomôžu dosiahnuť cieľ. Pedagogická interpretácia hudobnodramatického diela nesmie byť chápaná len ako učiteľov teoretický výklad žiakom o podstatách diela. Musí zahŕňať špecifické didaktické metódy, ktoré podnecujú vlastnú tvorivosť žiakov, ich fantazijnú potenciáciu, samostatnú a aktívnu prácu. Práve výber špecifických didaktických metód odlišuje pedagogickú interpretáciu hudobnodramatického diela od teoreticky-verbálnej interpretácie hudobnodramatického diela.

5. ZÁVER

Pedagogická interpretácia hudobnodramatického diela tak predstavuje tvorivý proces, ktorý zahŕňa nielen umelecké a estetické, ale aj výchovno-vzdelávacie funkcie. Významným prínosom pedagogickej interpretácie hudobnodramatického diela je jej schopnosť rozvíjať kritické myslenie, emocionálnu inteligenciu a schopnosť spolupráce v rámci kolektívu. Takáto interpretácia zároveň podporuje tvorivý prístup k riešeniu problémov a schopnosť expresívneho vyjadrenia prostredníctvom hudby a dramatického prejavu. Súčasťou takéhoto procesu je aj rozvíjanie schopnosti reflektovať a interpretovať svoje vlastné pocity a myšlienky, čo prispieva k osobnostnému rastu žiakov a seberealizácii. Možno tak konštatovať, že pedagogická interpretácia hudobnodramatického diela je významným nástrojom výchovy a vzdelávania, ktorý ponúka bohaté možnosti pre širokospektrálny rozvoj žiakov.

Zdroje

1. GRECMANOVÁ, H.; URBANOVSKÁ, E.; NOVOTNÝ, P. *Podporujeme aktívni myšlení a samostatné učení žáků*. Olomouc: HANEX, 2000. 159. s. 80-85783-28-2.
2. KOSTURKOVÁ, M. *Úroveň kritického myslenia študentov odboru vychovávateľstvo*. Lifelong Learning – celoživotný vzdelávaní, roč. 4, č. 1, 2014. 45 - 61. s. ISSN: 1804-526X.
3. LACKOVÁ, I. *Pedagogická interpretácia hudobnodramatického diela ako efektívny prostriedok pre rozvoj kritického myslenia*. In: Slovenské divadlo: Revue dramatických umení. Bratislava: Ústav divadelnej a filmovej vedy CVU SA, 2024. roč. 72, č. 1. 74-88 s. ISSN 0037-699X.
4. LANGSTEINOVÁ, E. *Pedagogická interpretácia hudobného diela (P.I.Čajkovskij: IV. Symfónia f mol – finále)*. In: Stránky z estetickej výchovy II. Zborník prác učiteľov. Metodické centrum Banská Bystrica, 1995. 2-15. s.
5. LANGSTEINOVÁ, E. *Pedagogická interpretácia hudobného diela a metodika počúvania hudby*. Acta Universitatis Matthiae Belli, Sekcia vied o umení a vied o športe. Banská Bystrica: UMB FHV, 1998. 69-80 s.